

Nejstarší samostatné mapy Čech, Moravy a Slezska

Miroslav Mikšovský

1. Úvod

Nejstarší samostatnou mapou Čech je Klaudyánova mapa z roku 1518. K dalším samostatným mapám Čech patří Crigingerova mapa z roku 1568, Aretinova mapa z roku 1619 a Vogtova mapa z roku 1712.

Morava byla poprvé samostatně zobrazena na Fabriciově mapě z roku 1569 a sloužila jako podklad pro Kaeriovu mapu z roku XXXX, Komenského mapu z roku 1627 a pozdější Vischerovu mapu z roku 1692.

Česká část Slezska pak byla poprvé samostatně zobrazena na Helwigově mapě z roku 1561 a později na Scultetově mapě z roku 1636.

2. Nejstarší samostatné mapy Čech

a) Klaudyánova mapa Čech

Klaudyánova ma

Výřez z Klaudyánovy mapy Čech

Naše nejvzácnější dochovaná památka – mapa Čech mladoboleslavského lékaře, vědce, kartografa a tiskaře Mikuláše Klaudyána (1477 - 1522) – se nachází v jediném exempláři

v litoměřickém Státním oblastním archivu. Mapa pochází z roku 1518 a má přibližné měřítko 1:637 000.

Mapa není označena názvem a ani měřítko na ní není uvedeno. Pouze uprostřed pravého okraje mapového listu je poznámka „Mikulass Klaudian. Letha Bozieho Tisycziho pietísteho Sedmnaczteho“; letopočet 1518, tj. rok, kdy byla mapa poprvé vydána, je umístěn pod štítem na levé straně spodní třetiny listu mapy.

Rozměr tisku je 1260 x 640 mm a jeho horní dvě třetiny zabírá obrazová a heraldická výzdoba. Jsou zde uvedeny erby Slezského knížectví, Moravského markrabství, Dalmáckého, Uherského, Českého a Chorvatského království, Lucemburského knížectví a Lužického markrabství, mezi nimi uprostřed pak je vyobrazen tehdejší český a uherský král Ludvík Jagellonský. Pod panovníkem jsou vykresleny rovnoramenné váhy, symbolizující spravedlnost, pod ní na pyramidě pak vyjmenovány druhy spravedlnosti a okolo pyramidy 14 moralizujících ilustrací z Písma svatého. Místo pod nimi je vyplněno erby významných šlechticů a zástupců zemského a komorního soudu; nejspodnější tři erby pak náleží Kutné Hoře, Praze a Žatci. Pod erby je umístěna alegorie – vůz zapřažený v obou směrech jízdy s rozhádanými cestujícími, zobrazující neutěšený stav poměrů v Čechách v době vlády Jagellonců. Vůz tažený na dvě strany pravděpodobně představuje nábožensky rozdělené Čechy, kresba přepadeného kupeckého vozu pak poukazuje na tehdejší špatné bezpečnostní poměry v zemi.

Dolní třetina tisku obsahuje mapu Čech včetně Kladska, formát mapového obrazu je 460 x 550 mm, mapa je orientována k jihu. Její topografický obraz sestává z 280 znaků a geografických jmen; zobrazuje 37 královských a 53 poddanských měst a 59 ostatních sídel, přičemž odlišnými znaky jsou vyjádřena města katolická a protestantská. Dále je na mapě zakresleno 131 hradů, zámků a klášterů. Mapa dále obsahuje zákres větších řek z nichž je část i popsána geografickými jmény, rozsáhlejší zalesněné plochy a síť cest, jejichž průběh je vyznačen čarou s mílovými tečkami. Pohraniční hory jsou znázorněny znaky stromů, z pohoří jsou zeměpisným jménem označeny pouze Krkonoše. Popis na mapě je proveden česky.

Zobrazení a popis měst Pelhřimov, Benešov, Rakovník a Kadaň

Rukopis mapy dokončil Klaudyán v roce 1516 a v roce 1517 jej předal k tisku. Mapa pak byla poprvé vytištěna v roce 1518 Norimberku v dílně Jeronýma Hölzela z originální matrice

vyhotovené dřevořezem, tj. nejstarší technikou tisku z výšky používanou v Evropě pro tisk ilustrací již od 15.století, a to v kombinaci s texty vyhotovenými knihtiskem. V levém horním rohu mapy je uvedena zmínka o jejích autorech; znaky „H.C.V.K.“ jsou nejspíše monogramy Nicolause Claudiana (písmeno N je zde uvedeno vodorovně převrácené jako H), poslední písmeno K pak označuje jméno dřevorytce Andrea Kaschauera. Druhé české vydání této mapy se uskutečnilo v roce 1554 v Praze; její originální matrice byly používány pro tisk dalších vydání až do roku 1679, v následujících letech pak byla pro její reedice používána mědirytina.

Použití původní kombinace dřevořezu a knihtisku usnadnilo v následujících letech tisk této mapy v různých jazycích. Známa jsou její vydání v latině (5 vydání), v němčině (kolem 20 vydání), ve francouzštině (6 vydání) a v italštině (2 vydání). Zmenšeniny této mapy byly i použity v různých mapových dílech (např. *Cosmographia universalis* Sebastiana Münstera z roku 1550 apod.).

b) Crigingerova mapa Čech

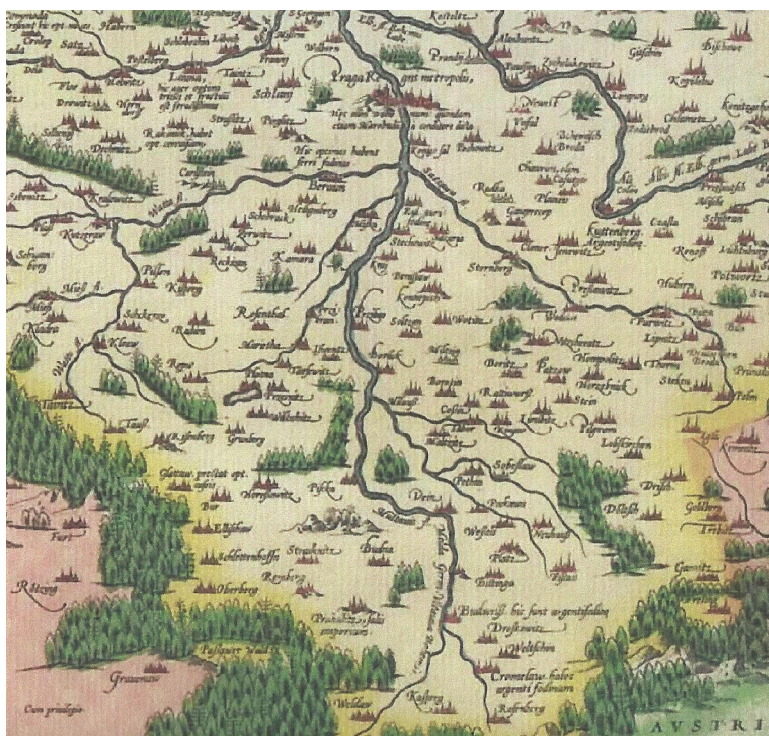
Druhou nejstarší samostatnou mapou Čech je mapa vyhotovená Johannem Crigingerem v roce 1568. Obraz mapy je na rozdíl od Klaudyánovy mapy již orientován k severu. V porovnání s Klaudyánovou mapou pak znázorňuje podrobněji výškopis, a to tzv. „kopečkovou metodou“. Objeveny a archivovány jsou pouze dva výtisky původního vydání této mapy, z toho jeden je uložen v knihovně Strahovského kláštera v Praze a druhý ve Věřejné studijní knihovně v rakouském Salzburgu.

Johann Criginger se narodil v roce 1521 v Jáchymově; studoval na univerzitě ve Wittenbergu, kde byl promován magistrem svobodných umění. Byl učitelem a později farářem v Marienberku a po celý život se zabýval literární a kartografickou tvorbou a teologií.

Crigingerova mapa Čech má název „Bohemiae regni chorographica descriptio“ a má tvar oválu o rozměru os 486 x 412 mm, doplněného na východě a západě polokruhovými výběžky. Měřítko není na mapě uvedeno a jeho přibližná hodnota je 1:683 500 V rozích je mapa vyplněna obrazy mužských postav a erbovních znaků Čech, Moravy, Slezska a Horní a Dolní Lužice. Na ornamentálním rámu je v malém kruhovém rámečku zobrazen medailon s profilem císaře Rudolfa II.

Na mapě je zobrazeno 292 sídel mapovými znaky a popisem. Umístění sídla je vyznačeno kroužkem, který je doplněn panoramatickým znakem. Sídla jsou klasifikována do čtyř

kategorií, a to jednak dvěma velikostmi kroužků, jednak bílou nebo žlutou výplní (celkem 224 sídel znázorňujících města, městečka a vesnice). Další kategorii objektů tvoří symboly použité

Výřez Crigingerovy mapy Čech

pro vyznačení hradů, zámků a klášterů; menší sídla jsou na mapě vyznačena jednoduchým znakem budovy. Mapa obsahuje dále zakres poměrně podrobné sítě vodních toků, ku podivu však na ní není zakreslena řeka Otava. Z horských masívů jsou podrobněji zakresleny Krušné hory a Šumava a poprvé je zakreslena hora Říp.

Zobrazení měst Benešov, Rakovník a Kadaň

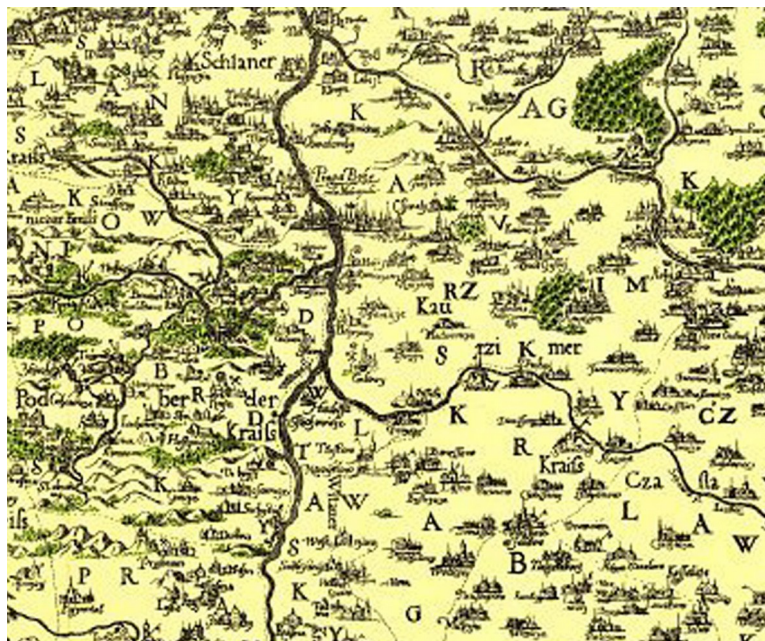
Crigingerova mapa Čech byla již ve svém prvním vydání reprodukována v té době nejkvalitnější technikou pro reprodukci grafiky, tj. mědirytinou; tištěna byla pravděpodobně v Praze. Z pozdější doby je známo několik kopií Crigingerovy mapy Čech, k neznámějším patří Münsterova, Orteliova z roku 1570 a Merkatorova z roku 1585.

c) Aretinova mapa Čech

Třetí nejstarší samostatnou mapou Čech je mapa vydaná Pavlem Aretinem v roce 1619. Mapa je orientována k severu a je oproti předchozím dílům Klaudyána a Crigingera velmi podrobná. Reprodukce této mapy je uložena v Ústředním archivu zeměměřictví a katastru v Praze.

Pavel Aretin se narodil kolem roku 1570 v Uherském Brodě. V letech 1600 až 1608 působil jako radní písař v Klatovech a v roce 1609 se stal sekretářem rožmberského šlechtice Petra Voka. V roce 1612 se přestěhoval do Prahy a získal titul pražského měšťana.

Aretinova mapa Čech má název „Regni Bohemiae nova et exacta descriptio“ a její měřítko je přibližně 1:504 000. Mapa má obdélníkový tvar o rozměru 574 x 766 mm; poprvé je na ní uvedeno poměrové měřítko a vysvětlivky použitých mapových znaků, které jsou umístěny v levém dolním rohu mapy. Mapa obsahuje i rám s mílovou stupnicí. Poloha sídel, kterých je na mapě zobrazeno 1157, byla vyznačena kroužkem s tečkou, který byl doplněn siluetovým znakem a popisem. Sídla jsou na mapě rozlišena na svobodná královská, města českého krále, panská města a vesnice. Samostatné znaky byly použity na vyznačení tvrzí, hradů, zámků a klášterů. Pro opevněná (hrazená) sídla byla použita kombinace použitého znaku s vyznačením opevnění. Kromě toho byla mapovými znaky vyznačena místa s důlní činností (těžba zlata, stříbra, cínu a železné rudy), sklárny a lázně s termálními prameny. Další obsah mapy tvoří reliéf, porosty, vodstvo a popis. Geografická jména jsou uvedena v češtině a v němčině. Z cestné sítě je zakreslen pouze průběh Zlaté stezky vedoucí z Bavor do Českého Krumlova.

Výřez z Aretinovy mapy Čech

Vysvětlivky mapových znaků

Aretinova mapa Čech je první mapou, na níž byly znázorněny hranice tehdejších 15 krajů. Přílohu mapy tvoří poprvé abecedně seřazený rejstřík; u každého objektu jsou uvedeny i pravoúhlé souřadnice v mílích, které jsou počítány od levého horního rohu mapy. Na konci rejstříku jsou uvedeny informace o obvodu, výměře Čech a jejich rozměru ve směru západ – východ a sever – jih.

Zobrazení měst Pelhřimov, Benešov a Rakovník

Grafickou výzdobu mapy tvoří dva sloupce umístěné vedle levého a pravého rámu mapy; na nich je zobrazeno nad sebou šest mužských (vlevo) a šest ženských postav (vpravo) v dobových oděvech tehdejší české společnosti počínaje panovníkem nahoře a konče sedlákem dole.

Aretinova mapa Čech byla pro tisk zpracována mědirytinou. Jsou známa její čtyři vydání, a to z let 1619, 1632, 1665, poslední z těchto vydání není datováno; jednotlivá vydání mapy se od sebe v detailech liší.

d) Stichova mapa Čech

K dalším starým mapám Čech řadíme mapu, kterou zpracoval písař a později celník Jan Stich. Místo ani datum jeho narození nejsou známa. Mapa byla vytvořena pro potřeby celní služby a jde tedy o první tematickou mapu našeho území. Podkladem pro její vytvoření byla Aretinova mapa Čech, na níž byly opraveny některé nepřesnosti v příhraničních oblastech. Mapu

zpracovával Jan Stich čtyři roky a dokončil jí v roce 1676. Jde o mapu rukopisnou, její formát je 1180 x 1305 mm a měřítko přibližně 1:255 000.

Výřez z rukopisné Stichovy mapy Čech – okolí Chomutovska

Na mapě jsou podrobně zobrazeny příhraniční oblasti, ve vnitrozemí pak pouze větší města, vodní toky a hlavní cestná a říční síť, takže středová část mapy je skoro prázdná. Pro zákres sídel a porostů mapovými znaky byla použita razítka; barevnou výplní kroužků signatur pak rozlišil celní stanice řádné, celní stanice pobočné, výběrcí lístků a celní dozor. Poměrně malou pozornost věnoval zobrazení lesních plocha a výškopisu s výjimkou zobrazení Sněžky.

Výřez ze středové části Stichovy mapy Čech – Praha s okolím

Mapa obsahuje 460 objektů a názvů, které jsou uvedeny pouze německy. Na okrajích mapy je vyznačena mílová síť, v pravé dolní části mapy je český lev a koruna.

Stichova mapa Čech nebyla určena pro veřejnost, ale pouze pro úřední potřeby. Sloužila pro lepší přehled celní správy a pro celní revizory, kteří každý rok obcházeli jednotlivé celní stanice.

Význam této mapy tkví v tom, že obsahuje v příhraničních oblastech podrobný záznam i odlehlých a do té doby nezmapovaných míst. Poskytuje též cenné informace o fungování tehdejšího celního systému Českého království a jeho rozdělení do 10 celních obvodů.

Stichova mapa Čech byla objevena až ve 20tých letech 20.století (RNDr.František Roubík), který ji zrekonstruoval; tato mapa je uložena v Národním muzeu v Praze. Její černobílá reprodukce je uložena v Ústředním archivu zeměměřictví a katastru v Praze.

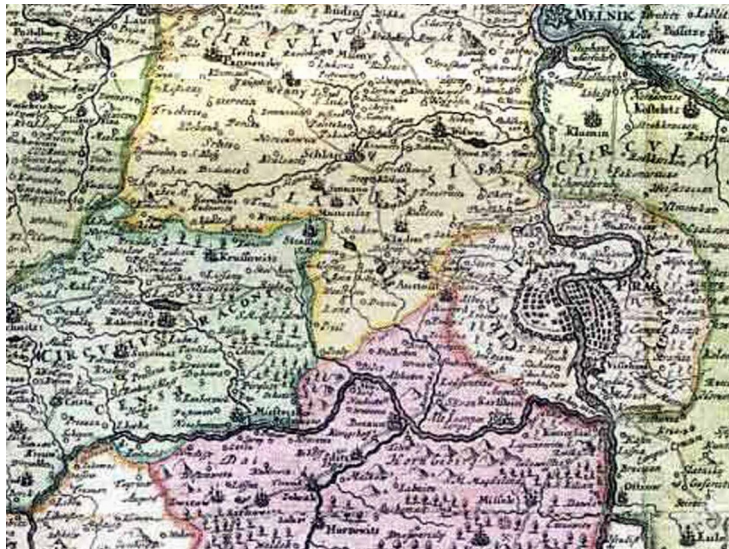
e) Vogtova mapa Čech

K dalším samostatným mapám Čech zpracovaným jednotlivci se řadí mapa, kterou vyhotovil Johann Georg Vogt. Tato mapa byla přílohou k jeho knize „Das jetzt-lebende Königreich Böhmen in seiner historisch- und geographischen Beschreibung vorgestellt“, která byla vydána v roce 1712 ve Frankfurtu n.Moh. a v Lipsku.

Johann Georg Vogt (1669 – 1730) vystudoval filozofii a teologii; byl cisterciáckým mnichem a měl velkou zálibu v historii a geografii. Od svého otce, který byl zeměměřičem ve službách plaského kláštera, získal i znalosti z tohoto oboru.

Vogtova mapa Čech má název „Nova totius regni Bohemiae tabula“; je orientována k severu, má obdélníkový tvar o rozměru 855 x 655 mm a přibližné měřítko 1:400 000. Na rámu mapy je vyznačena geografická síť s intervalem 2' zeměpisné délky i šířky. Na mapě je zobrazeno 3110 lokalit. V pravém dolním rohu mapy jsou uvedeny vysvětlivky 24 mapových znaků, zobrazujících sídla, hrady, mlýny, školy, pošty a jiné významné objekty, dále doly (s rozlišením těžby zlata, stříbra, cínu a měděné rudy), místa výskytu perlorodek na řekách, termální lázně, sklárny, železné hutě a celní stanice.

Mapa obsahuje poměrně podrobnou říční a silniční síť; velkou pozornost věnoval autor zobrazení vodních ploch, zakreslené rybníky jsou však značně zveličeny. Dále obsahuje mapa porosty včetně vinic, zobrazení správního rozdělení země na kraje, výškopis a popis. Sídla jsou na mapě vyznačena kroužky se středovou tečkou doplněnými obrázkovým znakem podle typu sídla. Mapovými znaky byla rozlišena opevněná města, větší a menší města a vesnice, dále pak hrady a tvrze, kláštery a kaple; k sídlům pak byly doplněny ještě další mapové znaky (např. sídlo biskupa, vzdělávací instituce apod.).

Výřez z Vogtovy mapy Čech

Vysvětlivky mapových znaků na Vogtově mapě

Mapa je bohatě graficky vyzdobena. Je na ní zobrazen korunovaný český lev (s heraldicky chybným otočením hlavy), pozornost si dále zaslouží zobrazení personifikace českých řek a znázornění bohatství české země.

Zobrazení Benešova a Litoměřic

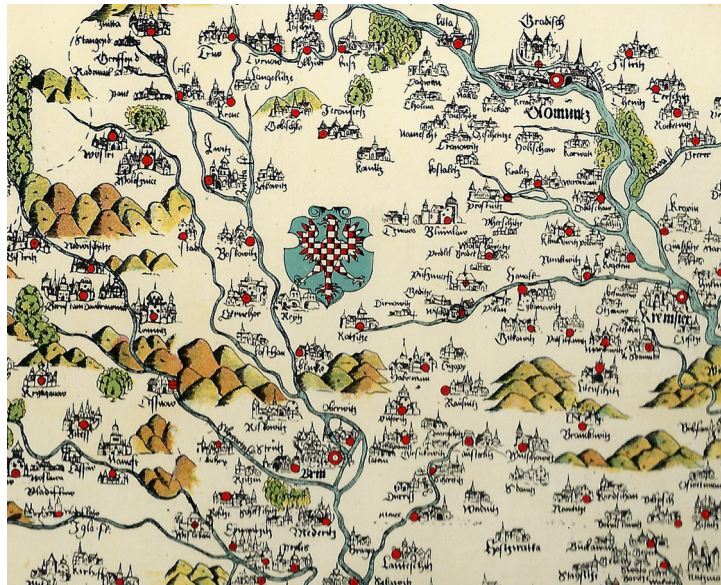
Mapa byla reprodukována měditiskem, mědirytinu vyhotovil Jan Leonard Blanck. Mapa vyšla pouze v jediném vydání, protože v době jejího vzniku již bylo zahájeno první systematické mapování Čech, Moravy a Slezska (tzv. Müllerovo mapování – viz kapitola 3).

3. Nejstarší samostatné mapy Moravy

a) Fabriciova mapa Moravy

Nejstarší samostatnou mapou Moravy je mapa, kterou vyhotovil Pavel Fabricius v roce 1569. Mapa zobrazovala nejen celé území Moravy, ale i značnou část území Dolního Rakouska až po řeku Dunaj a část západního Slovenska; zobrazeny jsou zde i příhraniční oblasti Čech, jižní okraj Horního Slezska a Polska. Reprodukce mapy je uložena v Ústředním archivu zeměměřictví a katastru v Praze.

Pavel Fabricius (1519 – 1589) byl Lužičan z Lubaně žijící ve Vídni, kde působil jako matematik a osobní lékař císaře Maxmiliána II. Mapa je orientována k severu a její přibližné měřítko je 1:280 000. Její název je uveden v latinském a německém jazyku a zní „Marchionatus Moraviae“ a „Marggraftumb Maehrem“.

Výřez z Fabriciovy mapy Moravy

Mapa je opatřena rámem se zeměpisnými souřadnicemi; obsahuje sídla, vodstvo, porosty, reliéf, zemské hranice a popis, který je uveden v češtině a němčině. Celkem je na mapě uvedeno 532 objektů, z toho 347 na území Moravy. Pro zobrazení měst, vesnic, zámků a klášterů použil Pavel Fabricius smluvené znaky shodné s mapou Slezska z roku 1542 vyhotovenou Martinem Helwigem. Sídla jsou doplněna schematickými pohledy z nichž dobře identifikovatelný je pouze dóm sv.Štěpána ve Vídni.

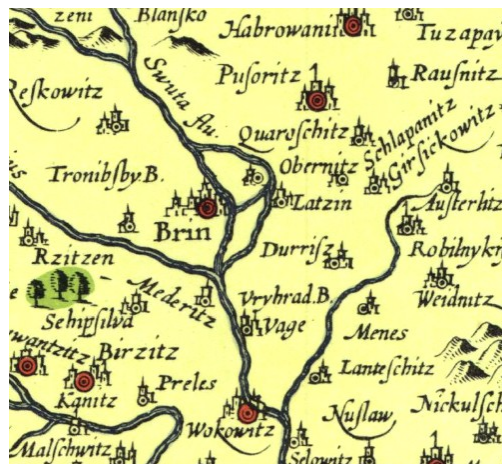
Mapa má heraldickou výzdobu a všechna zobrazená území včetně jejich částí jsou zde zastoupena svým znakem. Královský znak Polska byl převzat ze Helwigovy mapy Slezska,

orlice zde však má hlavu otočenou na nesprávnou stranu. Totéž platí i pro hlavu českého lva na královském znaku Čech.

Mapa byla vytištěna v roce 1569 z původní mědirytiny ve Vídni. Nedlouho poté byly autorovi mědirytiny zcizeny a proto nechal vyhotovit nové, tentokrát ve zmenšeném měřítku mapy přibližně 1:370 000; k vydání mapy v tomto měřítku pak došlo v roce 1575. Po smrti Pavla Fabricia se údajně původní mědirytiny našly a mapa z nich byla opět vytištěna v roce 1595, což je známo pouze ze soudobých zpráv.

b) Kaeriova mapa Moravy

Autorem této mapy byl v roce 1620 Petr Kaerius (1571-1646), kartograf, rytec a knihkupec v Amsterdamu, švagr významných nizozemských kartografů Hondiů. Podkladem této mapy byla Fabriciova mapa Moravy, měřítko mapy je cca 1:440 000. V levém horním rohu mapy je umístěna veduta Brna, v pravém dolním rohu mapy veduta Znojma. Mapa má rozměr 500 x 385 mm a byla často zařazována do Mercatorových atlasů. Název mapy je *Moravia marchionatus, Mehrern*.

Zobrazení okolí Brna na Kaeriově mapě Moravy

Kaerius použil jako podklad pro rytinu Fabriciovu mapu Moravy, kterou zmenšil do měřítka 1:440 000. Mapa obsahuje polohopis a vodstvo, výškopis je na mapě zobrazen jen velmi spíše. Pro zobrazení sídel použil Kaerius namísto kombinace obrázkových a grafických mapových znaků pouze grafické symboly. Při zobrazení sídel použil Fabriciovu klasifikaci. Zjednodušením kresby mapu značně odlehčil a zlepšil její čitelnost. Geografické názvosloví je uvedeno v němčině, namísto gotického písma je použito písmo latinkové, které značně usnadňuje čitelnost. U řady objektů jsou uvedeny i české dublety, které jsou označeny za názvem písmenem „B“; někde však toto označení chybí).

Pro zobrazení sídel použil Kaerius mapové znaky, jimiž rozlišuje větší opevněná města (Urbs.), větší opevněná města s hradem (Urbs cu.arc.), města (Pagus), města s hradem (Pagus cu.arc.), hrady (Arx), kláštery (Monasterium) a menší venkovská města nebo obce (na mapě uvedeno jako Opidum – správně by mělo být latinsky „Oppidum“).

Zobrazení měst Brno, Olomouc, Jihlava, Znojmo a Opava na Kaeriově mapě Moravy

c) Komenského mapa Moravy

Třetí nejstarší mapou Moravy je mapa Jana Amose Komenského, jejíž první známé vydání pochází z roku 1624. Mapa byla vydána v Amsterdamu a vytištěna z desky vyhotovené mědirytinou; tato mědirytina však nebyla příliš zdařilá a proto byla poté do mědi vyryta deska nová – takřka shodná – z níž byly vyhotoveny nové výtisky v roce 1627.

Výřez z Komenského mapy Moravy

Jan Amos Komenský se narodil roku 1592 na jihovýchodní Moravě a zemřel v roce 1670 v Amsterdamu. Během svého života si získal uznání především jako pedagog, filozof a spisovatel. Byl zakladatelem moderní pedagogiky a za svoji činnost si vysloužil přívěsko

„Učitel národů“. Byl též posledním biskupem Jednoty bratrské a jako nekatolík působil od roku 1628 v exilu.

Komenského mapa Moravy vychází z dřívější mapy Fabriciovy, kterou Komenský doplnil a opravil o údaje, které zjistil při svých cestách po Moravě nebo podle svědectví svých současníků. Mapa kromě Moravy zahrnuje i celé Opavsko a z malé části i Kladsko a Slezsko; je orientována k severu a její měřítko je přibližně 1:500 000. Formát mapy je obdélníkový a má rozměr 540 x 440 mm. Její reprodukce je uložena v Ústředním archivu zeměměřičství a katastru v Praze.

Mapa obsahuje sídla, vodstvo a reliéf, zobrazený kopečkovou metodou, dále vinice, lázně a léčivé prameny, sklárny, železnorudné, zlaté a stříbrné doly. V rámu mapy je uvedeno zeměpisné dělení a na okrajích sáhové měřítko. Popis je proveden česky a německy.

Zobrazení měst Brno, Olomouc, Jihlava, Znojmo a Opava na Komenského mapě Moravy

Charakteristickým znakem Komenského mapy jsou veduty čtyř měst, zobrazené na jejím horním okraji. Jsou to města Polná, Olomouc, Brno a Znojmo.

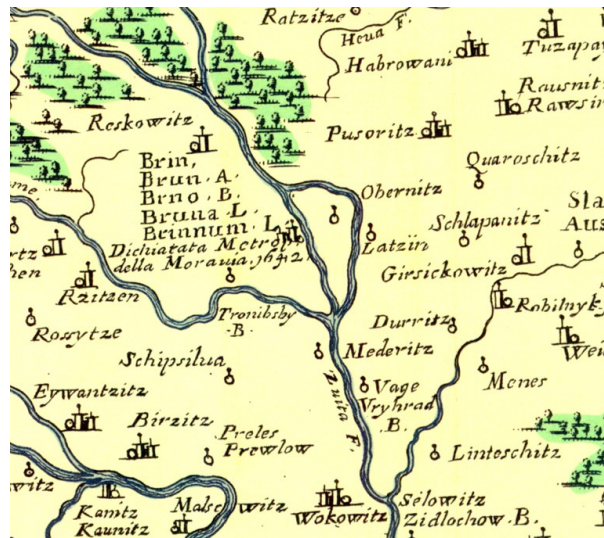
Komenského mapa Moravy byla mnohokrát reprodukována; je známo jejich 13 mědirytin a více jak 105 vydání vznikajících postupně až do roku 1778. V českých zemích byla Komenského mapa Moravy vydána, a to bez uvedení jména autora, poprvé až v roce 1677.

d) Coronelliho mapa Moravy

Autorem této mapy je Vincenzo Maria Coronelli, kosmograf Benátské republiky. Jako podklad použil Fabriciovu mapu Moravy, přestože v té době byla již známa obsahově daleko přesnější a podrobnější mapa Komenského. Coronelliho mapa Moravy pochází z roku 1692; její měřítko je přibližně 1:350 000, rozměr mapy je 610 x 460 mm.

Mapa obsahuje polohopis, vodstvo, popis a výškopis. Popis geografických objektů je často uveden ve více jazycích (německy, česky, latinsky, bulharsky a moravsky), takže velmi zatěžuje plochu mapy. Naopak sídla nejsou na mapě příliš rozlišena, autor volí mapové znaky pouze pro velká města a opevněná sídla; ostatní jsou vyznačena jednoduchým kroužkem. Samostatný mapový znak je používán pro hrad nebo zámek.

Znak symbolizující dvě věže (Ciltá) je použit pro velká města, znak s jednou věží a malým kroužkem (Terra con Fortezza) je použit pro opevněná sídla, a samotný malý kroužek pro

Okolí Brna na Coronelliho mapě Moravy

všechna ostatní sídla; ten je v případě, že v sídle je hrad nebo zámek, kombinován se znakem pro tento objekt (Castello). Písmenné znaky jsou použity jednak pro názvy řek („F.“ – Fiume) a názvy hor („M.“ – Monte), jednak pro označení jazyka názvu geografického objektu („L.“ – latinsky, „B.“ – bulharsky, „Mor.“ – moravsky, „A.“ – německy).

Zobrazení měst Brno, Olomouc, Jihlava, Znojmo a Opava na Coronelliho mapě Moravy

e) Vischerova mapa Moravy

Další nejstarší mapou Moravy zpracovanou jednotlivcem je mapa, kterou vyhotovil v roce 1692 Georg Matthaeus Vischer Tyrolský. Mapa je orientována k severu a její přibližné měřítko je 1:188 000. Kopie mapy je uložena v Ústředním archivu zeměměřictví a katastru v Praze.

Georg Mattheus Vischer Tyrolský (1628 – 1696) byl katolický duchovní ; měl nejen geografické znalosti, ale byl i dobrým kreslířem, takže mapa kromě zákresu sídel obsahuje i jejich miniaturní kresby.

Název mapy je „Moravia marchionatus perlustratus & delineatus; vedle názvu je ve stejné řádce uvedeno i jméno autora G:M:VISCHER Tyrolensi Mathematico Caesareo. Mapa sestává ze 12 dílů (mapových listů) a na jejich soulepu obsahuje celkem 2533 sídel

Výřez z Vischerovy mapy Moravy

s vyznačením velikosti a druhu. Dále jsou zakresleny zemské hranice, vodstvo, porosty a reliéf. Legenda mapy obsahuje 14 mapových znaků. Mapa je opatřena rámem se zeměpisnými souřadnicemi; popis mapy je uveden v němčině.

Mapa byla reprodukována mědirytinou a vytištěna ve Vídni; jejím rytcem byl pravděpodobně Johannes Tscherning. Na mapě je uveden i portrét jejího autora, poměrová měřítko a kompas. Vyšla pouze v jediném vydání, zachovány jsou pouze tři její výtisky; reprint mapy pak byl vyhotoven z původních mědirytin až v roce 1895.

4. Nejstarší samostatné mapy Slezska

a) Helwigova mapa Slezska

Nejstarší samostatnou mapou Slezska je mapa vyhotovená Martinem Helwigem v roce 1561. Mapa má jižní orientaci a její přibližné měřítko je 1:550 000.

Martin Helwig (1513 – 1574) se narodil ve Wroclawi. Byl to učenec a pedagog, který působil jako rektor církevní školy ve Wroclawi. V roce 1564 připojil ke své mapě vysvětlující spisek „Erklärung der Schlesischen Mappen.“ z něhož vyplývá, že mapu vyhotovil jak z vlasteneckých pohnutek, tak i jako učební pomůcku.

Mapa zobrazuje celé Slezska a Kladsko, větší část Horní a Dolní Lužice a přilehlé části sousedního Braniborska, Polska, Uher (dnešního Slovenska), Moravy a Čech. Mapa je

čtyřlístová, přičemž každý mapový list byl tištěn ze tří tiskových forem; mapa byla reprodukována dřevořezem; zhotovitelem tiskových forem byl pravděpodobně H.Kron a mapu vytiskl Johann Creutzig v Nise.

Výřez z Helwigovy mapy Slezska

Obsah mapy tvoří mapový rám se zeměpisnými souřadnicemi, sídla, vodstvo, porosty, reliéf znázorněný kopečkovou metodou a popis. Sídla jsou členěna na města, vesnice, kláštery a zámky. Celkem je na mapě zobrazeno 327 sídel, z toho 254 měst, 27 vesnic, 17 klášterů a 29 zámků; jejich poloha je vyznačena pomocí mapových znaků uvedených v legendě mapy. Vodní toky jsou zčásti popsány zeměpisnými jmény (42), zčásti nepopsány nebo uvedeny chybně (12). Zvláštností mapy je vyznačení chmelnice u města Gliwice. Popis je uveden v němčině a v latině. Vyznačena je i nejstarší slezská škola ve Smogořově s připojením letopočtu jejího vzniku v roce 966.

Mapa je bohatě heraldicky vyzdobena, uvedeny jsou znaky Českého a Polského království a znaky slezských knížectví a jejich hlavních měst. Mapa byla často reprodukována v letech 1561 až 1778 (celkem 13krát), naposledy pak v roce 1889. Jediné její zachované vydání z roku 1561 bylo pravděpodobně zničeno za 2.světové války ve Wroclawi, později byl nalezen další její výtisk v Karlsruhe.

b) Scultetova mapa Slezska

Druhou nejstarší samostatnou mapou Slezska je mapa, kterou vyhotovil Jonas Scultetus v roce 1636. Autor při ní zřejmě vycházel z předchozí mapy Helwigovy, doplnil však její obsah a

orientoval ji na rozdíl od Helwiga k severu. Kopie je uložena v Ústředním archivu zeměměřictví a katastru v Praze.

Jonas Scultetus se narodil roku 1603 ve Šprotavě. Byl vychovatelem ve šlechtických rodinách a zabýval se i kartografií, především z území Slezska. V roce 1649 se stal protonotářem zemských stavů. Zemřel roku 1662 v Lešně.

Scultetova mapa Slezska

Scultetova mapa Slezska má přibližné měřítko 1:1 000 000 a rozměr 385 x 490 mm. Název mapy je „Silesiae dvcatvs accurata et vera delineatio“. Mapa je opatřena rámem se zeměpisnými souřadnicemi, sídla jsou rozdělena na města, vesnice, zámky (hrady) a kláštery; celkem je na mapě vyznačeno 567 sídel. Dále jsou zobrazeny vodní toky (včetně brodů), rybníky, porosty, reliéf a popis. Uvedeny jsou zemské hranice a hranice slezských knížectví i významných panství. Zobrazeny jsou některé významné vrcholy hor. Geografická jména jsou uváděna převážně v němčině, některé popisy i v latině.

Na mapě je zobrazen znak Slezska; mapa je dále ozdobena postavami bůžka Pana a bohyně Démétér a alegoriemi zemědělství a lesnictví.

Mapa byla reprodukována mědirytinou a vyšla v roce 1638 v nakladatelství Henrica Hondia v Amsterdamu.

Použité zdroje :

ČAPEK,R., MIKŠOVSKÝ, M., MUCHA,L.: Geografická kartografie. Učebnice pro vysoké školy. Státní pedagogické nakladatelství, Praha 1992, ISBN 80-04-25153-6

MIKŠOVSKÝ, M., ZIMOVÁ, R.: Staré mapy Čech – některé aspekty kartografického jazyka.
In: Kartografické listy č.15/2007

MIKŠOVSKÝ, M. : Staré mapy Moravy – některé aspekty kartografického jazyka. In:
Geodetický a kartografický obzor č.11/2009

VEVERKA, B., ZIMOVÁ, R.: Topografická a tematická kartografie. Vysokoškolské skriptum. Nakladatelství ČVUT, Praha 2008. ISBN 978-80-01-04157-4

Atlas krajiny České republiky. Ministerstvo životního prostředí České republiky, Praha 2009.
ISBN 978-80-85116-59-5

<http://www.staremapyceska.cz>